

O rock infantil en lingua galega.

Aproximación á evolución da música infantil en Galiza até a primeira década do século XXI



Uxía Bolaño Amigo

Nova Escola Galega

uxia.clarinete@gmail.com

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 62 - 65

Nas últimas décadas estamos a vivir en Galiza unha crecente evolución e incremento no que se refire ao número de artistas, grupos e compañías que desenvolven diversas iniciativas ligadas á música infantil en lingua galega, o que incide moi positivamente no aumento da produción e edición de diversos materiais musicais e didácticos que, facendo converxer música e literatura, poñen en valor o rico patrimonio cultural material e inmaterial galego.

Particularmente, se nos referimos á música rock^[1], cómpre destacar o seu tardío desenvolvemento no caso galego con respecto a outras contornas^[2], se ben o seu xermolo medrou cunha forza e intensidade que chega aos nosos días. Quizais os diversos estereotipos ligados á música rock, dunha banda, e á música infantil —tradicionalmente considerada, igual que ten acontecido coa literatura infantil, como un “xénero menor”—, doutra, tenderon a afastar as súas linguaxes, que afortunadamente converxeron en Galiza fundamentalmente a partir da década de 1990^[3]. É concretamente coa posta en antena do programa infantil e xuvenil da Televisión de Galicia (TVG) *Xabarín Club*, o 18 de abril de 1994, cando o rock en lingua galega e dirixido a un público infantil e xuvenil, adquire un pulo sen precedentes.

Dende entón, o sector da música infantil en galego, e particularmente se aludimos á música rock, experimentou un amplo crecemento e unha fonda transformación, chegando a unha actualidade esperanzadora na que xermolan multiplicidade de proxectos musicais especificamente creados e destinados ao público infantil^[4].

[1] Sendo conscientes da variedade de xéneros musicais que se agrupan baixo o termo “rock”, referirémonos aquí —debido ás reducidas dimensións deste traballo— dun modo xenérico a este estilo musical.

[2] Así o ten posto de relevo Xurxo Souto (1998), sinalando que a demora no seu desenvolvemento “ten que ver co xeito de introdución da forma musical no noso país. Fixose dende arriba, dende o poder mediático, non dende a xente. Foi unha introdución, aínda que non está de moda a palabra —permitaseme a metáfora—colonial. O rock entrou primeiro en inglés, logo en castelán, polas cidades” (Souto, 1998, p. 300).

[3] Dun modo semellante aconteceu con outros estilos como o blues, o heavy metal, o punk, o country, ou aínda, a propia música tradicional galega.

[4] Entre os que podemos destacar a recente creación, dende o mes de xuño de 2018, o nacemento da primeira canle dixital de música infantil e xuvenil da historia da Radio Galega, *Radio Picariña*, que se integra na marca *Xabarín*, poñendo a disposición do público máis novo unha selección de mil cancións en lingua galega para crianzas.

DAS PRIMEIRAS CREAÇÕES Á PRIMEIRA DÉCADA DO SÉCULO XXI. UN PERCORRIDO POLA MÚSICA INFANTIL EN GALEGO^[5]

Mentres canten os meniños, Galicia será inmorrente foi o lema do primeiro certame de canción infantil celebrado en Galiza: Cantareliña, con primeira edición celebrada no 1983, na que chegaron a participar 23 grupos que elaboraron letras e músicas inéditas. A iniciativa, posta en marcha polo crego de San Sadurniño Ramón Díaz e os compoñentes do grupo Saraibas Regina Cinza e os irmáns Miguel e Martín Sanjurjo, sostívose durante oito edicións. Así, dende 1983 e da man do desenvolvemento de cada Cantareliña, publicáronse vinilos coas cantigas gañadoras do certame (entre as que se atopan varias do Grupo Leducia); particularmente, na primeira edición, o grupo gañador foi Nabarquela, formado por María do Cebreiro e Abe Rábade, coa cantiga *Chámome Don Polbo*, composta polos seus pais, Xesús Rábade Paredes e Helena Villar Janeiro.

Integrando diferentes estilos musicais (dende o canto de berce, ata o rap, o rock, a cumbia ou o folk) e incorporando multiplicidade de contidos aos seus retrousos, o grupo musical que xorde no seo da compañía teatral homónima pontevedresa Migallas, publica no 1996 o disco *Canta connosco!*, produción na que colaboraron músicos como Budiño, Paco Dicenta ou Suso Baamonde.^[6]

[5] Se ben somos conscientes da necesidade dunha abordaxe pormenorizada e en profundidade desta cuestión, debido ás características deste texto, tan só efectuaremos aquí un breve percorrido pola música infantil en lingua galega.

[6] Considerado por Lebedynski (2010) como o pioneiro dirixido a público infantil e xuvenil gravado na nosa lingua, se ben, tal e como sinalamos neste texto, as achegas derivadas da celebración de Cantareliña son anteriores.

Un ano despois, no 1997 publícase *Polo correo do vento*, primeiro CD do Grupo Leducia, formado inicialmente por Ánxela Loureiro e logo baixo a dirección de Xosé Lastra ao longo de 25 anos coa participación de varias xeracións de nenas e nenos do colexio, e mais especialmente de Miguel Varela, María Manuela, Xurxo Varela e Xiana Lastra), xunto coas voces das rapazas e rapaces do colexio público ferrolán Manuel Masdías de Caranza. Xa no 2007 Leducia publicou o CD (con DVD) *Estiñada*, recompilatorio no que incorporan moitas pezas tamén de nova creación.

Logo destes traballos precursores no ámbito, foron xurdindo variadas iniciativas, como as encabezadas polos recoñecidos Xosé Luís Rivas Cruz, Mini, xunto con Baldomero Iglesias Dobbarrio, Mero, que, contando cunha ampla e destacábel traxectoria no panorama musical, publicaron no 1999 unha das primeiras edicións de compilación de músicas tradicionais do Nadal, coordinando a recollida de cantos en diversas escolas galegas que tivo como froito o disco-libro *A carón da escola*.

É un ano despois, no 2000, cando nace o grupo de música infantil *Mamá Cabra*^[7], cunha firme aposta pola música infantil en galego (tanto de creación propia, como adaptada a partir de poemas e pezas tradicionais) para nenas e nenos ata dez anos de idade. Nesta liña tamén destacou o grupo *Na Virada* que, tendo entre as súas finalidades a divulgación da poesía e dos ritmos luso-galaico-brasileiros, achega a través de discos como *Rolada das cantigas* ou *Solaina*

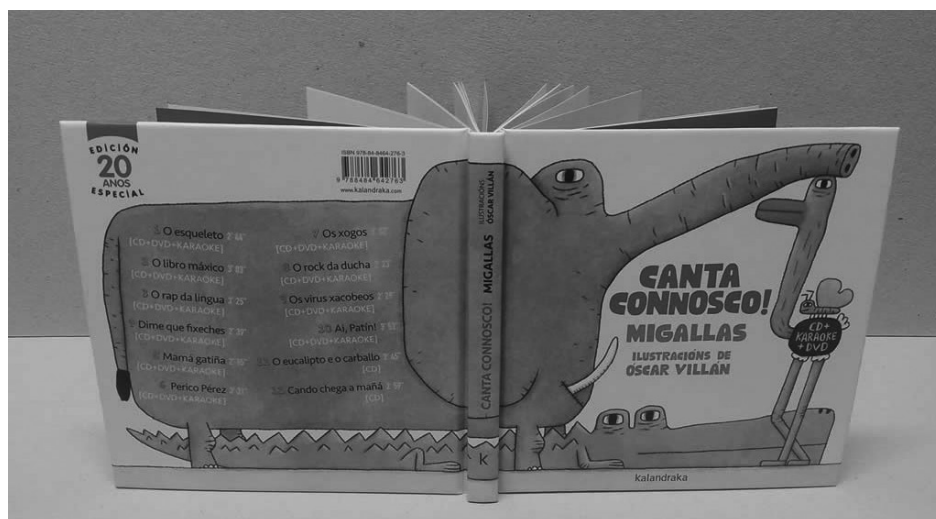
[7] Que conseguiu, no ano 2006, o galardón á mellor canción en galego polo tema *Tan só con leres un libro*.



A Gramola Gominola.

(libro-disco), adaptacións de poemas de autores como Neira Vilas, Manuel María ou Uxío Novoneyra.

Na procura dunha maior confluencia entre cantigas, danzas e xogos tradicionais con estilos e contidos contemporáneos, xorden propostas como *O Quiquiriquí. Cantos para o Nadal* (2006) ou *Pelo Gato 24* (2008) realizadas pola Asociación de Gaiteiros Galegos. Tamén, o libro-CD *Para cantar e bailar* (2008) de Luís Prego, que integra a didáctica da danza galega dun modo lúdico e entretido, ou a agrupación *Servando e Contradança*, que traslada músicas tradicionais de Galiza e Portugal ás máis cativas en discos como *Som voltas*. Aínda, seguindo as achegas de Lebedynski (2010), podemos destacar a presenza de propostas onde as músicas tradicionais apostan por incidir na súa potencialidade educativa. É o caso do CD *Coplas de estrelas* (2009), gravado polo conxunto *Adonairare* de Vilaboa a partir da compilación de cantigas populares con referencias aos astros de cara a esta edición en conmemoración do Ano da Astronomía feita polo Cen-



Canta connosco!

tro Superior de Investigacións Científicas e a Universidade de Vigo; ou *Cancións para Antía* (2009), do grupo Fol do vento e editada pola Asociación Socio-Pedagóxica Galega.

Tamén a partir do ano 2009, a editorial Kalandraka editou o libro-disco *Tic Tac Toc*, de Pablo Díaz^[8], conxugando melodías tradicionais con cantigas de composición propia. A mesma editora pontevedresa apostou tamén pola publicación dunha colección de ópera en lingua galega (entre a que podemos atopar títulos como *Aida*, *A frauta máxica*, *O barbeiro de Sevilla* ou *Porgy and Bess*, entre outros) dirixida ao público infantil.

Xorden con forza, a partir do ano 2010, diversos traballos impulsados por Uxía Senlle e Magín Blanco que, tendo como interese a achega ás novas xeracións da música en galego, levan á posta en marcha do proxecto infantil María Fumaça, editando *María Fumaça* (2012), e *Xiqui xoque, fiú fiú!* (Galaxia, 2014). Igualmente, Uxía Senlle publica *Rosalía pequeniña* (2013, Galaxia, Sonárbore), adaptando a poesía

[8] De quen cómpre destacar o seu recente traballo *Coas miñas mans* (2018).

de Rosalía de Castro aos máis novos, e *Canta o cuco* (2015, Galaxia), con Magín Blanco, musicando poemas de Manuel María.

Cómpre sinalar tamén os salientábeis traballos de Paco Nogueiras, como o seu destacado *Brinca Vai!* (2014), onde despuntan temas que mesturan bases electrónicas con ritmos tradicionais como *Meu mundo é*; así como os CD *Unha viaxe polo mundo* (2014) e *Volta, revolta e reviravolta* (2017, Galaxia, Sonárbore) do grupo de animación infantil fundado no 2011 polas nais de Mos Lucía Lago e Irene Álvarez: *As Maimiñas*.

Dende 2015 en adiante seguen medrando e diversificándose as iniciativas musicais no panorama galego e en lingua galega, entre as que non faltan as propostas para cativas de cero a tres anos de idade, como a que realiza Cé Orquestra Fantasma en *Fíos do querer* (2016), e outras múltiples e variadas como: *Uxía Lambona* e *a Banda molona* (2017), que nace como un proxecto lúdico, musical e educativo que pretende achegar os temas tradicionais galegos dun modo atractivo; a proposta *Canta-*

mos? (2018) de Luís Vallecillo; e incluso os compendios musicais, como o CD editado dende a Asociación Semente Trasancos, *Músicas para a Semente*.

UNHA APROXIMACIÓN AO PANORAMA DO ROCK INFANTIL^[9] ATA A PRIMEIRA DÉCADA DO SÉCULO ACTUAL. MATERIAIS MUSICAIS E POSIBILIDADES DIDÁCTICAS

Logo de que o *Xabarán Club* comezase a acompañar a súa programación de debuxos animados con intervalos de rock en lingua galega dirixido a un público infantil e xuvenil^[10] as merendas de boa parte da mocidade galega, comezaron a xurdir bandas que incorporaron entre o seu repertorio o denominado no mundo anglosaxón *kindie rock*, e incluso de autores que incorporaron múltiples temas musicais que se achegan a este estilo; tal é o caso de Uxía Senlle e Magín Blanco nos seus libros-discos de *A Nena* e o *grilo* (2010).

Unha das bandas pioneiras na creación de materiais musicais especificamente destinados a un público infantil, xuvenil ou, en xeral, familiar, e que incorporan entre os estilos musicais o rock (que se erixe como eixo central entre outros estilos contemporáneos como ska, reggae, punk ou pop) foi *A Gramola Gominola*, integrada por membros que contan cunha dilatada traxectoria en bandas como *Zénzar*, *Nao*,

[9] Malia as influencias, converxencias e interese que ten a evolución da música rock galega e en galego (non especificamente dirixida a un público infantil) no rock dirixido a crianzas, non afondaremos aquí nesta cuestión, para a que convén consultar, entre outros: Casal (1996), Souto (1998), Valiño (1999) ou Estévez (2008).

[10] Se ben en moitos casos non especificamente creado para tal fin, senón que adaptaba os temas musicais de destacadas agrupacións como *Os Diplomáticos de Monte Alto*, *Siniestro Total*, *Os Rastros*, *Aerolíneas Federales* ou *Herdeiros da Cruz*, entre outros. Do *Xabarán Club* xurdiron múltiples propostas musicais, alén dos videoclip e das Xabaxiras, como os cinco CDs que integran a serie *A Cantar con Xabarán*.

Di Elas, De Vacas ou *Mamá Cabra*. A banda ten publicado traballos que contan cunha grande acollida entre o público^[11], como: *A Gramola Gominola* (2015) ou *Cancións para desafinar* (2017).

Tamén, o libro-disco *Un conto ao revés* (2015, incluído na colección Sonárbore da editorial Galaxia) ou o recente *Monstros, con ou sen consentimento* (2018) do grupo *Chuches Amil*, que xorde de man dun dos referentes do rock bravú, Fran Amil (que fora integrante de grupos como *Ruxe-Ruxe*, *Os Papaqueixos* ou *Os Diplomáticos de Monte Alto* e que actualmente forma parte dos *Tres Trebóns* e *Ultrãqäns*).

É precisamente da agrupación *A Gramola Gominola* da que tamén forma parte o autor, compositor, músico e produtor Paco Cerdeira, máis coñecido entre as crianzas como *Pakolas*. Contando cunha ampla traxectoria no panorama musical infantil galego, o músico inicia o seu proxecto persoal en solitario, coa creación de letras e composicións propias; emerxe así o libro-CD *Pakolas* (2017, Galaxia). Esta publicación, que conta co respaldo do Colexio Profesional de Logopedas de Galicia, presenta cancións “con mensaxe contadoras de historias que invitan sempre a unha reflexión posterior, sendo unha ferramenta fundamental, e en galego, para estes profesionais logopédicos no seu traballo con nenos e nenas, pero que ademais, serve para todos os públicos polo seu grao de entretemento e didáctica asociada” (*Pakolas*, 2017).



Xabarín Club.

CONCLUSIÓNS

A través desta breve aproximación á xénese e evolución da música infantil ata a primeira década do século XXI en Galiza, particularmente centrada no desenvolvemento da música rock en lingua galega destinada ao público infantil, así como na achega aos materiais musicais existentes cando nos referimos ao rock infantil galego e ás súas posibilidades didácticas, podemos afirmar que o panorama resulta alentador, ao percibirse, sobre todo desde inicios de século, un notábel crecemento cuantitativo e cualitativo na súa edición. É por iso que a aposta e compromiso de agrupacións, músicas/os e editoras resulta chave neste sentido, ao permitiren a accesibilidade e difusión de variados materiais que, á súa vez, permiten ás crianzas acceder a músicas expresadas na súa lingua e dende os referentes culturais propios.

Valoramos, a partir do percorrido inicial que efectuamos neste traballo, a necesidade de efectuar unha análise pormenorizada dos diversos materiais musicais, que atenda as dimensións que Cores (2018) propón con respecto aos albu-

mes musicais en lingua galega. Igualmente, consideramos de interese ampliar este percorrido incorporando as músicas da lusofonía, podendo establecer análises comparadas entre as diversas realidades e contribuíndo a achegar e ampliar o abano de materiais musicais dispoñíbeis para os seus usos didácticos. ■

REFERENCIAS

- CASAL, A. (1996). *¿Rock & Grelas?*. Santiago de Compostela: Edicións Lea.
- CORES, A. (2018). O álbum musical en lingua galega: análise dende a perspectiva lingüística e cultural de Galicia. *Revista Galega de Educación*, 71, 40-42.
- ESTÉVEZ, X. (2008). *As gravacións da música galega (1975-2000). 500 horas de música, 500 artistas e grupos, 10.000 temas*. Lugo: TrisTram.
- LEBEDYNSKI, G. (2010). *Música infantil made in Galiza. Terra e tempo*. Recuperado de <http://www.terraetempo.gal/artigo.php?artigo=205&seccion=5>.
- PAKOLAS (2017). *Traxectoria*. Recuperado de <https://pakolas.com/traxectoria-profesional/>
- SOUTO, X. (1998). Novas formas na música popular. Da romería á festa. O Rock, da “Movida” ao Bravú. En Grupo Milladoiro (Coord.), *Galicia fai dous mil anos. O feito diferencial galego*, T. II, pp. 277-314.
- VALIÑO, X. (1999). *Rock Bravú: A Paixón que Queima o Peito*. Vigo: Xerais.

[11] E que precisamente leva o grupo a estar nomeado aos Premios Galegos da Música Martín Codax na categoría Música Infantil nos anos 2016 e 2017.